

דף שבועי

בס"ד

פרשת וירא, תשפ"ג, מספר 1494

הצחוק יפה לאמונה עמיהוד סלומון

ביטוי הצחוק אחרי הולדת בנה: "וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת שְׁם בְּנוֹ הַנוֹלָד לוֹ אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ שָׂרָה יִצְחָק... וַתֹּאמֶר שָׂרָה צָחַק עֵשָׂה לִי אֵלֵהִים כָּל הַשְּׁמַע יִצְחָק לִי" (בר' כא:ג-ו). משמע, הצחוק איננו דבר שלילי במהותו. אם כן, מדוע צחוקה של שרה מתקבל בשלילה?

כך תמה ה"אור החיים" (בר' יח:ג):

מצינו בפרשה הקודמת כי אברהם גם כן צחק כשאמר לו ה' בשורת הזרע דכתיב "וַיִּפֹּל אַבְרָהָם וַיִּגְוֶ" וַיִּצְחָק" (בר' יז:ז), ולא ראינו שהקפיד ה' על שצחק אברהם, ויאמר האומר: מה נשתנית צחיקת שרה מצחיקת אברהם?

בעזרת תרגומו של אונקלוס, רש"י מבחין בין שני סוגים של צחוק (בר' יז:ז):

וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פְּנָיו וַיִּצְחָק, זה תירגם אונקלוס וחדו (וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל אַפּוּהִי וַחֲדָי) – לשון שמחה, ושל שרה (וַחֲכִית שָׂרָה בְּמַעֲהָה לְמִימָר) – לשון מחוך (לגלוג). למדת שאברהם האמין ושמח, ושרה לא האמינה ולגלגה. וזהו שהקפיד הקב"ה על שרה ולא הקפיד על אברהם.¹

הצחוק משמש מוטיב חוזר באירועים המבשרים על לידת יצחק, והונצח גם בשמו.

בתנ"ך מתועדות רק שתי דמויות צוחקות, אברהם ושרה, ובאותו הקשר: בשורת הלידה של יצחק.

צחוקה של שרה מתואר בפרשתנו:

וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלַיךְ כָּעַת חַיָּה וְהִנֵּה בֵן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְךָ וְשָׂרָה שְׂמַעַת פֶּתַח הָאֵהָל וְהוּא אַחֲרָיו. וַאֲבָרְהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חֲדָל לְהִיּוֹת לְשָׂרָה אֶרֶח כְּנָשִׁים. וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתֵי הֵיטָה לִי עֲדָנָה וְאֲדֹנָי זָקֵן. וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם לְמָה זֶה צָחַקְתָּ שָׂרָה לֵאמֹר הָאֵף אֲמַנָּם אֵלֶּךָ וְאֲנִי זְקֵנָתִי. הֲיִפְלֵא מֵה' דָּבָר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלַיךְ כָּעַת חַיָּה וְלִשְׂרָה בֵּן. וַתִּכְחַשׁ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי יִרְאֶה, וַיֹּאמֶר לֹא כִּי צָחַקְתָּ (בר' יח:טו).

בפרשה הקודמת, לך לך, כאשר בישר אלוקים לראשונה לאברהם על הולדת בנו יצחק, הגיב אברהם בצחוק: "וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פְּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הֲלִבְנֵן מֵאַה שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם שָׂרָה הִבֵּת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד" (בר' יז:ז).

מיד אחרי שאברהם צחק, העניק ה' לילד שם מאותו שורש: "וַיֹּאמֶר אֵלֵהִים אֲבֵל שָׂרָה אֲשֶׁתְךָ יִלְדָת לְךָ בֵּן וְקִרְאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק" (בר' יז:ט). כל זה נקבע עוד לפני צחוקה של שרה, כלומר, שמו של יצחק נקבע בעקבות צחוקו של אביו ולא של אימו.

מדוע הקפיד ה' על צחוקה של שרה, ולא הקפיד על התגובה של אברהם? ועוד, אפילו שרה עצמה, לאחר שהעמידו אותה על חטא הצחוק, חוזרת שוב על

* עמיהוד סלומון - מרצה לפילוסופיה יהודית ומחשבת ישראל.

1 בעיון באונקלוס נגלה שגם בהמשך הפסוקים הוא מתרגם את צחוקה של שרה כחיוך: "וַיֹּאמֶר ה' לְאַבְרָהָם לְמָה זָקֵן חֲכִית שָׂרָה" (פסוק יג), וכן בהמשך: "וַיִּכְדֹּיבֵת שָׂרָה לְמִימָר לֹא חֲכִית אֲרִי דְחִילַת וְאָמַר לֹא בָרַם חֲכִיתָ" (פסוק טו). מעניין לגלות, שחכמי התרגום בזמן תלמי המלך הרגישו שהקורא התמים, לא יסכים להבחנה הזאת בין צחוקו של אברהם לצחוקה של שרה, והוצרכו לשנות. "תניא: מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים, והכניסן בשבעים ושנים בתים, ולא גילה להם על מה כינסן. ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם: כתבו לי

הצחוק מתעורר כאשר קורה הבלתי צפוי או הבלתי יאומן, וזהו הצחוק של אברהם ושרה (בפירושו לבר' יז:ז):

אין אדם צוחק, אלא אם כן הוא חש בדבר מגוחך. ואכן, אין לך ניגוד גדול ומגוחך מצפיה זו שאברהם ציפה לה. אברהם היה בן מאה, ושרה הייתה בת תשעים, בשנים הרבות של נישואיהם לא נולד לו בן משרה, ועתה, כמעט קרבו ימיהם למות, ייולד להם בן זה מזו! אכן, אין לצפות כלל שבן זה ייולד, ואפילו ייולד, הוא יהיה בן יחיד, והדעת נותנת שיהיה יתום מהוריו בראשית ימי נעוריו, ועל בן הזקונים היתום הזה יושבת הסיכוי של עם גדול, העתיד לנצח עולמות! עליו תושבת תקוות האנושות כולה! ראשית העם היהודי הרי היא מגוחכת, תולדותיו, צפיותיו, תקוותיו וחיייו הם יומרה נוראה ומגוחכת בעיני השכל, המחשב רק על פי הסיבתיות... משום כך המתין הקב"ה לגיל "המגוחך" של אבות האומה, משום כך הוא החל להגשים את הבטחותיו רק משכלתה כל תקווה אנושית... הצחוק המהדהד באזני היהודי בלכתו בדרכו בהיסטוריה הוא עדות על דרכו הא-להית, אין הוא פוגע בו, שכן הוא מוכן מראש לצחוק הזה.³

אם כן, ניתן לחדד את ההבדל בין שני סוגי הצחוק: האחד, צחוק המתעורר מתוך הפער בין הרצוי למצוי, בין הבשורה למציאות, בין הנאיבי לריאלי; גיחוך מתוך חוסר אמון – זהו צחוקה של שרה. לעומת זאת, יש צחוק בריא, צחוק שנובע דווקא מתוך אותו פער, אך מהצד השני, לא מתוך חוסר אמון, אלא מתוך אמונה מוחלטת והמחשבה על "הגיחוך" שיעורר הדבר כאשר הוא יתממש. זהו צחוקו החיובי והמאמין של אברהם.

נשים לב; ה' מעיר לאברהם על צחוקה של שרה, ומברך אותו שוב בבן: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם לְמַעַן זֶה צָחַקְהָ שֶׁרָה לְאִמְרֵי אֱמִנָּה אֵלַי וְאָנִי זָקֵנָה. הֲיִפְלֵא מִה' דְּבַר לְמוֹעֵד אֲשֶׁר אֵלַי כְּעַתְּהָ וְלִשְׁרָה בְּנִי" (בר' יח:ג-ד). מדוע לא די היה בבשורה מהמלאך שבישר

ה"אור החיים" אינו מסתפק בהסבר הזה: "אבל על מי סמך הקב"ה להבין שני פירושים משונים בתיבה אחת? כלומר, אם הצחוק שלהם שונה, מדוע השתמש הכתוב באותה לשון כדי לתאר את התגובה של שניהם?

לדבריו, גם אצל אברהם וגם אצל שרה, הצחוק הוא ביטוי של שמחה חיובית על הבשורה, אלא שההבדל טמון בתזמון.

תמצא כי אברהם בעת הבשורה צחק, מה שאין כן שרה, לא צחקה בעת שנתבשרה אלא בעת שראתה עדנה, כאומרו: "וַתִּצְחַק שֶׁרָה וְגו' אַחֲרַי בְּלִתי הֵיטָה לִי עֵדָנָה" (בר' יח:ז). הרי זה מגיד, כי לא נתאמת אצלה הבטחת הלידה עד שראתה השינוי, ועל זה הקפיד ה', והוא אומר: "לְמַעַן זֶה צָחַקְהָ" (שם:ג), פירוש, על צחוק זה אני מקפיד ולא על צחוק שלך. והטעם, כי צחוק זה כוונתה לומר האף אמנם שנתאמת אצלה אחר מעשה שתלד, וזה יגיד כי לא האמינה ולא סמכה דעתה על הבטחתי אותה כי הוא דבר פלא, הֲיִפְלֵא מִה' דְּבַר וְגו' (שם:יד).

כוונתו, אברהם צחק ושמח מיד כשהתבשר, אך שרה לא מיהרה לצחוק, אלא רק לאחר שהיא זיהתה שינויים בגופה (בר' יח:ז). לדבריו, אין מדובר במשפט תמיהה, אלא במשפט חייווי. כיוון שראתה שחזר להיות לה אורח כנשים, וכבר נחשפה לנס, רק אז האמינה שאכן היא עתידה ללדת וצחקה.²

רש"ר הירש מבאר את חשיבות הצחוק בתולדות העם היהודי, שהונצח בשמו של יצחק. לדבריו, רפלקס

תורת משה רבכם. נתן הקדוש ברוך הוא בלב כל אחד ואחד עצה, והסכימו כולן לדעת אחת. וכתבו לו אלקים ברא בראשית, אעשה אדם בצלם ובדמות... ותצחק שרה בקרוביה" (מגילה ט ע"א). רש"י: "בקרוביה - שלא יאמר על אברהם לא הקפיד דכתיב ויצחק, ועל שרה הקפיד, לפיכך כתבו בקרוביה, לומר: אברהם בלבו, והיא אמרה בקרוביה". מהרש"א חידושי אגדות: "והוא (תלמי המלך) לא יאמין למדרש חכמים דויצחק ויאמר בלבו גו' הוא מלשון שמחה כתרנומו: וחדל, ותצחק שרה הוא לשון לגלוג כתרנומו אונקלוס: וחיכת".

2 מקור הפירוש נמצא בדברי רב חסדא (בבא מציעא פז ע"א): "'אַחֲרַי בְּלִתי הֵיטָה לִי עֵדָנָה', אמר רב חסדא: אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטין נתענן הבשר ונתפשטו הקמטין וחזר היופי למקומו". וכן פירש רש"י כאן: "שפרסה שרה נדה, שחזר לה אורח כנשים אותו היום ונטמאת העיסה".

3 אולי כאן טמון סוד ההומור היהודי.

איש לא תעננו ושמת משענתי על פני הנער" (מל"ב ד:כט). אך גיחזי נכשל: "וגחזי עבר לפניהם וישם את המשענת על פני הנער ואין קול ואין קשב וישב לקראתו ויגד לו לאמר לא הקיץ הנער" (שם:לא).

מדוע גיחזי לא הצליח? מבואר בפרקי דרבי אליעזר (פרק לג): "וגחזי היה פשחק בעיניו, וכל אדם שהיה פוגע היה אומר לו התאמין שהמשענת הזו מחיה, לפיכך לא עלתה בידו". משמע, בגלל שגיחזי צחק ולגלג על האפשרות להחיות את הילד, הנס לא התרחש.

מעתה ניתן לומר, שעל ידי הצחוק שלה פגמה שרה בבשורה על הולדת יצחק. משום כך חזר א-לוהים על ברכתו לאברהם, ובישר לו: "למועד אשוב אליך פעת חיה ולשרה בן" (בר' יח:יד).

כנראה, כשאמרה שרה "לא צחקתי" (בר' יח:טו), היא לא התכוונה להתכחש לצחוקה, אלא לומר 'אוי לי שצחקתי, פגמתי בברכה, איני רוצה בצחוק הזה, כביכול, אני חוזרת בי ומבטלת את הצחוק'.

למרות הכחשותיה, ה' (או אברהם) דורש משרה שתצחק שוב: "ויאמר: לא, כי צחקתי" (בר' יח:טו), אל תתכחשי לצחוק הזה, אדרבה, עלייך לצחוק מחדש, אך הפעם צחוק בריא, צחוק של שמחה. כדי שהברכה תחול, כדי שיתרחש הנס, על שרה לצחוק צחוק גדול של אמונה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

להם תחילה: "ויאמר שוב אשוב אליך פעת חיה והנה בן לשרה אשתך" (שם:י)? בנוסף, מדוע חשוב לומר לשרה המכחישה את צחוקה, שהיא כן צחקה?

כדי להשיב על כך נעיין בהפטרה של פרשתנו. שם אנו נחשפים לסיפורה של האישה השונמית. הקשר לפרשה עולה מאליו, גם היא הייתה חשוכת ילדים, ובעקבות מעשה של הכנסת אורחים בישר לה אלישע הנביא: "למועד הזה פעת חיה את חבקות בן".⁴ ואכן, "ותהר האשה ותלד בן למועד הזה פעת חיה אשר דבר אליה אלישע" (מל"ב ד:טז-יז). וכמו בסיפורו של יצחק והעקדה המופיע בפרשה, המוות מרחף גם מעל ראשו של הנער, וכמו יצחק, גם הוא ניצל מהמוות.

הנה קטע מהסיפור:

ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל אביו אל הקצרים. ויאמר אל אביו ראשי ראשי ויאמר אל הנער שאהו אל אמו. וישאהו ויביאהו אל אמו וישב על ברניה עד הצהרים וימת ותעל ותשכבהו על מטת איש הא-להים ותסגר בעדו ותצא. ותקרא אל אישה ותאמר שלחה נא לי אחד מן הנערים ואחת האתנות וארוצה עד איש הא-להים ואשובה. ויאמר מדוע את הלכת אליו היום לא חדש ולא שבת ותאמר שלום (מל"ב ד:יח-כג).

מדוע היא לא מספרת לבעלה שהבן שלהם מת? כדי שיתרחש נס, נדרש מהאדם להאמין באמונה שלמה שאין דבר העומד בפני רצונו של א-להים; עליו לחוש את דברי ה' לאברהם: "היפלא מה דבר!" (בר' יח:יד). האישה השונמית הרגישה כך והאמינה בנס, אך היא חששה שבעלה אינו מאמין כמותה. הוא עלול לחשוב באופן רציונלי ולגחך על הרעיון שהילד ישוב לחיות, וחוסר האמון שלו עלול למנוע את הנס מלהתרחש. משום כך, היא לא סיפרה לו שהילד מת.

ראיה נוספת לכך נמצא גם בהמשך הסיפור. אלישע שולח את גיחזי: "ויאמר לגיחזי חגר מתניך וקח משענתי בידך ולך פי תמצא איש לא תברכנו וכי יברךך

⁴ בתנ"ך כולו, הביטוי "כעת חיה" מופיע רק ארבע פעמים. פעמיים בפרשתנו בקשר להולדת יצחק, ופעמיים נוספות בהולדת בן האישה השונמית.